

GESCHIEDENIS
VAN
DE GEMEENTEN

DER
PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,

DOOR
Frans de Potter en Jan Broeckaert.

Eerste reeks. — Arrondissement Gent.

ZESDE DEEL.

Olsele, Oostakker, Oosterzele, Oostwinkel, Petegem, De Platte,
Pecke, Peesle, Ronsle, Schelderode, Scheldewindeke, Sem-
merzake, Sleidinge, Ursel, Vinderhout.

GENT,
DRUKKERIJ C. ANNOOT-BRAECKMAN, KOORNMARKT.

1864-1870.

LB 3483455

PETEGEM (BIJ DEINZE).

I.

BESCHRIJVING VAN HET DORP. — De provincie Oost-Vlaanderen heeft twee dorpen van dezen naam, van welke het oudste, « Petegem bij Oudenaarde, » in de geschiedenis vermaard is als verblijfplaats, gedurende eenigen tijd, van Frankische koningen, gelijk blijkt uit een diploma van Karel den Kale, gedagteekend uit *Pettingehem* van 864. — Middeleeuwsche oorkonden spellen *Pitingehem*, in 1136; *Peteghem*, in 1151; *Petenghien*, in 1294, en *Petenghem* in de XIVe eeuw en later. Zeer uiteenlopend zijn de gevoelens omtrent de afleiding van dezen dorpsnaam. Eenige schrijvers, zooals BUDDINGH, maken er eene bedeplaats van; SANDERUS meent, dat de oorsprong der gemeente zou toe te schrijven zijn aan den Romeinschen veldheer Lucius Poetus, die in België verbleef, terwijl WILLEMS *Petting* als eenen eigennaam beschouwt. Anderen nemen het woord voor eene afleiding van *petten* of *pieten*, dat brug zou beteekenen, zich waarschijnlijk grondende op de brug over de Leie, die Petegem met Deinze

verbindt. LANSSENS leidt den naam af van 't Latijnsche *petra* (steen), omdat het Gravenkasteel te Gent in 't Latijn *petra comitis* werd genoemd. De Gotten zouden er alweer, meent hij, eene rol gespeeld hebben..... Ons dunkt eenvoudig, dat *Petegem*, gelijk *Pittem* in West-Vlaanderen, voortkomt van 't ouddietsche *pet*, dat KILIAAN door *puteus*, put, vertaalt, en *Petegem* bijgevolg een verblijf in de laagte beteekent. — Kanunnik DE SMET wil echter, dat *Petegem*, evenals *Petersheim* en *Peterborough* in andere landen, zou af te leiden zijn van den voornaam *Peter*.

Gedurende de middeleeuwen had *Petegem* den rang van stad, en was, gelijk *Deinze*, verdeeld in eene binnen- en buitengemeente, van welke het eerste deel ten jare 1469 door Karel den Stoute bij *Deinze* werd gevoegd. Tot dat jaar maakten dus *Petegem*-binnen en *Petegem*-buiten éene zelfstandige gemeente uit, voorzien van een eigen magistraat, gerecht, strafplaats, enz. *Deinze* schijnt toen kleiner van omvang geweest te zijn dan tegenwoordig, en zich maar tot aan de Leie te hebben uitgestrekt. De wijk over deze rivier gelegen, en begrepen tusschen de *Leibrug* en de met het gedeeltelijk vullen der *Kandel* verdwenen *Kandelbrug* (naar deze ligging *Tusschen-Bruggen* geheeten), was nu eens *Deinze*, dan *Petegem* toegevoegd. VAN DEN ABEELE, schrijver der *Geschiedenis van Deinze*, haalt de wederwaardigheden aan, die beide plaatsen uit hoofde dezer wijk te dulden of te bestrijden hadden. GRAMAYE en SANDERUS verzekeren, dat de wijk van *Tusschen-Bruggen* omtrent het jaar 1152 door Dirk van den Elzas, benevens verscheidene voorrechten en vrijheden van *Petegem*, aan *Deinze* werd gegeven, maar omtrent het midden der XVe eeuw behoorde zij weder aan *Petegem*. Verscheidene neringdoende en handeldrijvende personen uit laatstgenoemde plaats hadden zich in 1445 te *Tusschen-Bruggen* neergezet, met het inzicht er een slag van vrijplaats van te maken, voorgevende, dat de bewoners dier wijk ontslagen waren van de te *Petegem* geheven belastingen, aangezien de Keure dezer gemeente op die wijk niet toepasselijk was. Op verzoek der wethouders en notabelen van *Petegem* verleende de toenmalige graaf van Vlaanderen, Philip den Goede,

den 16 April 1445 een octrooi, door hetwelk de kooplieden, brouwers, slijters van drank en andere waren, tusschen de beide bruggen gevestigd, in alles gelijk gesteld werden met degenen, die in 't eigenlijke Petegem gehuisvest waren (1).

(1) « Philippus, by der gratie Godts hertoghe van Bourgoignen, van Lotryck, van Brabant ende van Limborch, grave van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgoignen; palatin van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende van Naemen; margrave van Selicx Rijcx; heere van Salines ende van Mechelen, doen te wetene allen den gonen die hier nu sijn ofte wesen zullen, dat wy ontfaen hebben dootmoedeghe supplicatie van onse wel gheminde schepenen ende inwoneren van onse stede ende vrijhede van Peteghem, inhoudende hoe dat de voorseide stede ende vrijhede ons toebehoort, ende hebben alle justitie hooghe, middele ende nedere, ende omme die te regieren ende gouverneren Bailliu, Schepenen ende andere Officiers; ende hebben de zelve supplyanten recht ende zijn in goeder possessie ende saysine, by octroye van ons ofte van onsen Ontfanghere generael van Vlaenderen, te hebben, heffen ende te doen geven assijse ende malcote in onse voorseide stede ende vrijhede op alle de wijnen, bieren ende andere drancken, diemen daer vercoopt, braut ende verteert, ende oock van allen goede, dat men daer bringht ende vercoopt, es te weten: van elcken stoop wijns eenen ingelschen, ende van elke tonne biers van buyten twee grooten; van elke tonne biers, ghebrauwen inde voorseide stede ende vrijhede, eenen grooten, ende van alle goede coopmanschepe, diemen daer vercoopt ende coopt, van een pondt groote twee groote. Ende op daeghe sijn de zelve supplyanten ghehauden ende ghecostumeert te doen maken ofte hauden in redelijken state de cautchie ende wegghen in onse voorseide stede ende vrijhede tot cender brugghe, die men heet de Manebrugghe, alsoo men gaet te Curtrijeke waert, welc es ontrent een boechsduete buyten onse voorseide stede ende vrijhede; ende te doene ende te draghen diveersche costen ende lasten opecommende in onse voorseide stede ende vrijhede, sonder dat de wonende buyten de voorseide vrijhede, ende wonende tusschen de voorseide vrijhede ende de selve brugghe zijn ghehauden ofte ghecostumeert daer af yet te betalen. Ende het zy also dat onlanx verleden eeneghe persoonen om huer propre ende singulier profyt, ende om te benemen de inwoneren vande voorseide stede ende vrijhede huer winnynghe, ende oock trecht ons toebehoorende, zijnde hemheden vervoordert te huysene tusschen de voorseide brugghe ende derselver vrijhede, daer maer eene cleene brugghe van steene en is tusschen beeden, ende daer te brauwen bier, ende te vercoopen wijn, ende te hauden herberghe ende cabaret, ende daer te vercoopen alle maniere van coopmanschapen: bier, wyn, broot ende anders, thuerer gheliefsten ende wille, onder decksel van dat zy niet en zijn begrepen inde statuten, kueren vande voorseide stede ende vrijhede, ende dat sijt moghen vercoopen thuerder gheliefte ende wille ende thueren meesten profijte ende voordeele, sonder hier mede te verbuere eneeghe preyne ofte boete jeghens ons. By den

Waren er nieuwe geschillen tusschen die van Petegem en
Tusschen-Bruggen of tusschen Petegem en Deinze opgerezen ?

welcken ende oock dat diverse persoonen in meeninghe van grootelick te winnene ende te profiteren, zijn vertrocken van onse voorseide stede ende vrijhede, ende der voorseide brugghe, ende dat meer andere persoonen willen hebben van daer ooc te gaen wonen, ten sijne van niet te betalen assijse ofte maelcote van wijne, bieren ende andere drancken ende goet, dat zy daer vercoopen ende brauwen ende vercoopen zullen, ende dat mense daer niet ne mach callengieren ofte doen wijsen in eeneghe boeten tonsen profijte, ende dat zy moghen maken broot, sulcx alst hemlieden ghelieft, ende te hauden herberghe sonder eenich begriip ofte verbuerte, onse voorseide stede waere gheschepen te sijne cortelijnghe grootelick ontvolckt ende te gane ter destructie ende verderffensse; ende by ghelijcke waeren gheschepen te verliesen onse recht dat wy hebben ende heffen vande assijsen ende maelcote, ende ooc onse boeten, die daghelick ons mochten vallen ten grooten griefve, schade ende achterdeele van ons ende ooc van onse voorseide stede ende vrijhede van Peteghem, ne waere hier in niet voorsien bij onse gracelicker ende voorsiener remedie, also segghen de voorseide supplyanten. Om twelcke wy verstaen de sake voorseid, ende sonderlinghe dat tusschen de voorseide vrijhede van Peteghem ende de voorseide brugghe de hooghe justitie, middele ende nedere ons toeliehoort, also zy segghen, zy ons hebben oodmoedelijck ghedaen supplieren. Daeromme zo eyst, dat wy de saken voorseit gheconsidereert die hier inne begheeren te voorsiene, ende daeromme ende op al so hebben wy ghedaen, doen en hauden by onsen procureur-generael van Vlaenderen zeker informatie ende versouck omme onze rechten ende elcx anders te bewaren, de welcke onze procureurs, metsghaeters eenen zijnen adjonct, ende ghe-roepen de schepenen ende lieden vande wete vanden rigoreusen abt ende convent vande keercke van Dronghene van huerlieder heerelichede, die zy hebben buyten ende binder voorseide vrijhede van Peteghem, heeft hierop ghehoort ende geëxamineert by vele diverse notable persoonen, zo wel schepenen ende officiers vanden voorseiden abt ende convent van Dronghene, als andere; ende de voorseide informatie ende besonderlick also ghetrauwelick ghedaen heeft de zelve onse procureur-generael by onse ordonnantie ghedregghen an onse gheminde ende ghetrauwe de president ende lieden vande camere vanden Raede in Ghent, diese hebben ghesien ende ghevisiteert, ende daer naer weder ghesonden by onsliden van onsen grooten rade, wesende by ons; metsgaders huerlieder advijse ghetrauwelyck ghesloten ende ghezeghelt onder tsingel van onse voorseide camere vanden rade, ende dat al ghevisiteert by goede ende pure deliberatiën vande voorseide lieden van onsen grooten rade, hebben gheordonneert ende ordonneren, ende den boven ghenoomden supplyanten gheconsenteert ende gheoctroyeert, consenteren ende octroyeren, by onsen zekeren sentie, by den inhaude van desen presenten, dat nu voortan de laten ende wonende, wie zy zijn, weder wonende ofte die hier naer wonen zullen buyten de voorseide vrijhede van onse stede van Peteghem tot

of was 't enkel te doen om eene besparing van bestuur- en justitiekosten, dewijl Petegem-binnen, evenals de stad Deinze,

de voorseide brugghe, gaende te Curtrijeke waert, gheheeten de Manebrugghe, tot de welcke brugghe wy ghemeerst hebben ende by onse speciaele meersen by dese presente letteren de vrijhede van onse voorseide stede van Peteghem betalen sullen assijse van wijne, biere ende andere leeftochten, ende eeneghe die zy daer vercoopen ende verteeren, al ghelijckelijck, ende inder manieren dat men dat betaelt in onse voorseide stede van Peteghem, ende daertoe dat de gone, die daer also wonen willen buyten der hoven ghenomde vrijhede van Peteghem tot der voorseide brugghe van Manebrugghe, gaende naer Curtrijeke waert, also voorseit is, van wat ofte conditie dat sy zijn, sijnt poorters van goede stede ofte andere, ende daer willende hauden herberghe, vercoopen wijn, bier ende leeftochten ende coopmanschepen, ofte daer te doen makene ofte te haudene brauwerien, sullen ghehauden zijn te hauden de kueren, statuyten ende ordonnantiën, die hauden ende hauden zullen de guene die wonen zullen in onse voorseide stede ende vrijhede van Peteghem, ende dat sy zullen moghen ende schuldich zijn te ghebruycken van zulcke vrijheden als de gone van onse voorseide stede ende vrijhede, behoudens ons ende de heeren lonsiers, onder wien zy wonen ofte wonen zullen, de rechten van vercoopinghen van huerlieder lande ende huysen, ende andere heerelicke rechten, also inder manieren dat wy ende sy die hebben ghehadt ende ghegheven van houden tijden. So bevelen wy onse gheminde ende ghetrauwe, den president ende lieden van onse camere ende rade van Ghendt, onsen ontfangher generael van Vlaenderen, bailliu van Ghendt, van Curtrijeke, van Peteghem ende alle onse andere baillius, justiciers, officiers ende ondersaten, wie zy zijn ende wient aengaet, jeghenwordich ende toe te comen, dat zy onse bovenghenomde ordonnantie, consent ende oetroy ende al thinhauden van desen presenten, zy ende elc int zijne, wachten ende onderhauden, ende doen wachten ende onderhauden by de gone, dient behoort ombesmettelick, gheheelick ende sonder inbreken; ende onse voorseide stede ende vrijhede van Peteghem, ende onse inwoneren ende ondersaten inde selve ende allen andere dient aengaet, dient zijn, ende in toecommende tijden wesen zullen, danof doen ghedooghen ende laten ghebruycken ende useren vulcommenlick, paisibelic ende teeuweghen daghen, zonder nu noch in toecommende tijden hemlieden daerin te doene stellene ofte ghevene, noch ghedooghen ghedaen tsijne ghesteldt ofte ghegheven trouble, molest ofte onghebruyck in manieren ter contrarije, want also ghelievet ons ghedaen tsijne. Ende ten hende dat het wese vast ende ghestaede alle daghen, wy hebben aen dese presente ghedaen stellen ense seghele, ghehauden in andere dinghen onse berecht ende elc anders. In al ghegheven in onse stede van Brugghe, den 16^{en} dach van April int jaer van gratien duyst vier hondert vijfenveertich naer Paesschen. »

(Register van wettelijke passeeringen. A, bl. 71. — Arch. der stad Deinze. — Gedrukt in de *Geschiedenis van Deinze*, door ALB. VAN DEN ABEELE.)

deel maakte van 't domein der graven van Vlaanderen? In Juli 1469 werd Petegem met Deinze tot ééne stad, onder den naam van laatstgenoemde, vereenigd (1).

(1) « Charles, par la grâce de Dieu, ducq de Bourgoingne, de Lotthier, de Brabant, de Lembourg; comte de Flandres, d'Arthois, de Bourgoingne; palatin de Haynnault, de Hollande, de Zeelande et de Namur; marquis du Saint-Empire; seigneur de Frize, de Salins et de Malines. Scavoir faisons à tous présents et advenirs, que pour le grand désir et affection que nous avons au bien, augmentation et accroissement de nostre ville de Deinze, que est assise sur la rivière du Lys, et en lieu propre pour passage par eauwe et par terre, et pour y faire et exercer faict de marchandise, et aussi pour considération de ce que la dicte ville et celle de Petenghien sont deux petites villes contigues, et comme joignans l'une à l'autre, et quelles il y a eu par cy-devant deux diverses loix et jurisdictions, qui d'an en an ont esté renouvelées par noz commissaires, etc., ce ordonnez, et que icelles deux loix ont eu et suscité plusieurs questions, proces et différens pour leurs jurisdictions aux très-grands fraiz et missions d'icelles villes, intérêt et dommaige de noz subiects illecq. Nous, pour ces causes et pour aultres grandes considérations qu'a ce nous meuvent, avons, de nostre certaine science, autorité et plaine puissance, joint et uny, joignons et unissons, par ces présentes, lesdictes deux villes et seigneuries de Deinze et de Peteghien en une seule ville, qui se nommera Deinze, et à ceste fin avons aboly et abolyssons ledict nom de Petenghien, pour perpétuellement et à tousiours noz subiectz illecq estre gouvernez par un bailly et un corps de loy, et soubz les privilèges, keures, ordonnances et statutz faict ou à faire en icelle ville de Deinze; lequel corps de loy se renouvellera chascun an par noz commissaires, que ordonnerons à ce des subiets bourgeois desdicts lieux de Deinze et de Peteghien qui ne sera doresenavant qu'une bourgeoisie, et ce de gens notables, preudhommes, experts et seachans, et en tel nombre d'échevins, conseilliers et trésoriers qu'il y a eu jusques à présent en ladicte ville de Deinze, et non plus; laquelle loy exercera bien loyaument et dilligement le faict de la justice dudit lieu de Deinze à la conjure de nostre dict bailly ou de celluy qui conjurer les doit, ou debvra, et s'y s'entendra bien et soigneusement au gouvernement et police d'icelle ville et pour l'ayder à ce faire, fera et ordonnera par l'advis de nosdicts commissaires menuz officiers, tels et en tel nombre qu'il appartiendra, lesquels se renouvelleront par lesdicts de loy toutes et quantefois que mestier sera. Sy donnons en mandement à noz amez et seaulx les président et gens de nostre Conseil en Flandres, que ces présentes ils facent lire et signifier publiquement et au jour de marché esdicts lieux de Deinze et de Petenghien, ou l'on est accoustumé de illecq faire cryz et publications, affin que nosdicts subiects desdicts lieux se reiglent et conduisent selon que dict est; mandons en oultre a noz amez seaulx les gens de nostre chambre des comptes à Lille, que affin de perpétuelle mémoire, ils facent enregistrer ceste. présentes en nostre dicte chambre des comptes, et ce faict nostre dict bailly de

De akte, waarbij die vereeniging bepaald wordt, is zeer onduidelijk. Wij denken met VAN DEN ABEELE, dat het hier alleenlijk *Petegem-binnen* geldt, zoodat *Petegem-buiten* in stand bleef, en de kerk behield, welke, uitwijzens de oude rekeningen, altijd « *Petegem-kerk* » werd geheeten, ofschoon zij nu op Deinze's grondgebied stond. Maar zegt bedoelde akte niet duidelijk, dat Philip den Stoute *den naam van Petegem afschaft*? en hoe kon hij zulks doen, wanneer er nog een *Petegem-buiten*, als gemeente, met dienzelfden naam, bleef bestaan? Daarbij, waarom bepaalde de akte niet welk gedeelte van Petegem aan Deinze werd toegevoegd, welk ander zelfstandig blijven moest? Ziedaar voorzeker eene onuitputtelijke bron van bezwaren en geschillen, die uit zulke vergetelheid konden oprijzen. — Het eenigste, dat wij ter opheldering van dit raadsel kunnen bijbrengen, is, dat de schrijver der bedoelde oorkonde, vermoedelijk een vreemdeling, geen volkomen, duidelijk begrip zal gehad hebben van hetgeen hij te stellen had, en bijgevolg in het onbepaalde bleef. Of is de akte van Juli 1469 volledig en toegelicht door eene andere, welke tot ons niet is gekomen? Wat er van zij, zooveel is zeker dat Petegem-buiten sedert onheuglijken tijd eene onafhankelijke gemeente uitmaakt.

In 1829 werd door de hoogere overheid aan 't magistraat van Deinze voorgesteld, ook Petegem-buiten met die stad te vereenigen, een ontwerp dat in 1857 hervorgebracht, doch telkens door

Deinze et tous aultres nos officiers et subiectz qui ce pourra toucher et regarder, gardent, observer et entretiennent, et facent garder, observer et entretenir dorésenavant ceste nostre présente union perpétuellement et à tousiours selon le forme et teneur de ces présentes, car ainsi nous plaist il estre fait. Et enfin que ce soit chose ferme et estable a tousiours, nous avons faict mettre nostre seel à ces présentes. Donné en nostre ville de Gand, au mois de juillet, l'an de grâce mille quatre cent soixante neuf. »

(*Reg. van wettelijke passeeringen*, C. bl. 85. — Eene Vlaamsche vertaling van dit stuk komt voor in hetzelfde register, bl. 154 v°. — Arch. der stad Deinze.)

den gemeenteraad van Deinze verworpen werd, als strijdig met de finantiële belangen der stad (1).

Petegem, op 50° 58' 41" poolshoogte, op 1° 11' 33" ten oosten der middaglijn van Parijs, en aan de standplaats der spoorbaan, (ten onrechte de standplaats van Deinze genaamd) 9 meters 20 centimeters boven de Zee te Oostende, heeft eene uitgestrektheid van 946 hectaren (volgens meting van de vorige eeuw 675 bunder, hemelsche breedte), is $5 \frac{2}{3}$ uren van Gent gelegen, en grenst ten noorden aan Deinze, ten oosten aan Astene en Nazareth, ten zuiden aan Kruishouthem en ten westen aan Machelen. — Den 1 Januari 1869 bedroeg de bevolking 1,757 zielen (2).

Het grootste deel der noordergrens wordt gevormd door de *Leie*, buiten welke rivier het grondgebied van Petegem nog besproeid wordt door de *Tichelbeek*, in 't noordwesten, en die in de Leie uitwatert, alsmede door de *Kandel- of Kattebeek*, welke uit Kruishouthem komt, gansch de gemeente van 't zuidoosten naar 't noorden doorsnijdt, en insgelijks in de genoemde rivier hare monding vindt. Wij lezen in de rekeningen der baljuws van Deinze, Petegem en Drongen, dat over eenen dezer waterloopen werd overgezet met eene schuit, en dit veer in 1451 aan zekeren Oste van Belleghem voor 24 schellingen 's jaars verhuurd werd (3).

Er zijn vier wijken, die de namen dragen van *Dorp*, *Driesch*, *Leihoeck* en *St.-Huibrecht*. De drie eerste dezer namen moeten niet opgehelderd worden, als hunne ligging of uitzicht aanduidende; de laatste is ontleend aan de herberg *St.-Huibrecht*, die wij reeds in oorkonden van de XVIIe eeuw vermeld hebben gevonden.

(1) *Registers van beraadslagingen*, in 't archief der stad Deinze.

(2) Ten jare 1786 telde men er 675 zielen; in 1801 waren er 783 ingezetenen, waaronder 82 ingeschrevene behoeftigen.

(3) « Du bacq ou bateau pour passer gens de piet a Maechline, que Hoste van Belleghem tient à ferme v ans pour xxiiii s. p. par an. »

(Rekening in 't Rijksarchief te Brussel.)

In den beginne was deze plaats schier gansch woestijn, en nog in 1242 kocht de abt van Drongen hier eene heide van ruim 17 bunder groot. De woestijn veranderde van lieverlede in een woud, zeer uitgestrekt tijdens de middeleeuwen⁽¹⁾, en waarvan in de vorige eeuw nog menige sporen voorhanden waren. Met-eenen werden andere plaatsen ontgonnen en vruchtbaar gemaakt, en zoo rezen, omtrent de XVe eeuw, verscheidene belangrijke pachthoeven op, waardoor de landbouw op eene breede schaal beoefend, en de ontwikkeling van andere nijverheden bevorderd werd. Doen wij de voornaamste dier hofsteden kennen.

Het vroegstvermelde is *'t goed te Reibroek*, deel makende van de heerlijkheid diens naams. In 1403 had het eene uitgestrektheid van 39 bunder, onder land, bosch en meersch; het bestond

(1) Oude plaatsnamen :

1410. *Fierkinsbrouc, Vierweegache ten Knokke.*

1440. *Robbestrate, Steenbrugghe, Sprynedriesch, Maenbrugghe.*

1300. *Broel, Begaert, de beke, goed te Biesdone, theet in Biesdone* (bosch), *grooten en kleinen Cappelaenbosch, Clapschete, de Inghete* (hofstede en potbakkerij), *Hontsputte*, in 1529 groot 1,080 roeden, *Lange Heyde* (bosch), *Kueckene* (bosch), *Magherhent dreve, St^e-Margrietenbosch, Nachtmeersch, Nachtmeersch straetkin, Neckersbosch, Pletsput, Roodestrade, Sluiscautere, Tusschen-bruggen, Verbernden bosch, Vetten ham.*

1373. *Berdelen brugghe, Calle Moens gherecht, Cleen Conforcken, Droogherick, Fierkensbosch, Groot Hecken, Magher Meerye, Raveschootbosch, Zaghersbeke.*

1630. *Astenbosch, Bockenbult, bosch, » daer Peteghem ende Machelen duer scheedt, » Brabantbosch, Cleemput (grooten en kleinen), Deynsbosch, » daer Peteghem ende Asten duer scheedt, » Gaverschen pontwech, Groot Hecken, Ghuysevelt (Geuzeveld?) Heeblicken, Kettenbosch, Meuleplas, Potyserbosch, Rapierbult, Schaepdriesch, Scheurbosch, Stinckpoelbosch, Veste⁽¹⁾, Vierschaervelt, Warande, Wildenbult.*

(1) Wij lezen in het denombrement des markizaats van Deinze : « Item com-
« peteert den marquis de Vesten ende de Warande te Peteghem... » Uit
geen ander document is ons gebleken, dat er vroeger in deze gemeente
vesten zouden bestaan hebben.

reeds in de XIVe eeuw⁽¹⁾. De huurakte van 1408 stelt, onder andere, als voorwaarde, dat de pachter gehouden was ieder jaar de eigenaren, buiten oogst- en zaaitijd, tweemaal van Gent naar en van 't hof terug te voeren, of andere karweien voor hen te doen. Deden de eigenaars fruitboomen planten — een bewijs dat er destijds nog geene waren — de pachter zou de helft van 't fruit genieten, gelijk van het duifhuis, zoo er op de hofstede een gemaakt wierde⁽²⁾. — In 1412 beliep de pacht som tot 8 pond 16 schellingen groote.

Het *goed te Magheryt* (Mager-heide?) bestond ook reeds in 't begin der XVe eeuw. Het *Jaarregister* van 1412-1414 houdt de huurakte in, waaruit blijkt, dat het hof toen verpacht werd voor 2 pond 10 schellingen groote, en toebehoorde aan Jan van den Nattendriessche.

Het *goed te Boenlare*, nadien bij verkorting *Boelare* geheeten, op de plaats gezeid ten Knokke, was in 1450 ruim 11 bunder groot, en werd, met een bunder erfgrond, voor de jaarlijksche som van 3 pond 12 schellingen in huur gegeven. De speelkamer, op alle heerlijke hofsteden van dien tijd ten gerieve der eigenaren gebouwd, mocht de pachter in dezer afwezigheid gebruiken, maar hij moest hun die afstaan, telkenmale dat zij op 't hof verbleven. Hij moest hun het vierde deel van 't op het goed wassende fruit op een vaartuig te zijnen koste naar Gent zenden⁽³⁾.

(1) « Kenlic zij, etc., dat Pieter van der Craye ende Joos Storem voortijts gaven in zekeren vorwaerde ende loyalen pachte Wouteren d'Onghereede, alias Mabe, ende Verbeele zijne wetteliken wive, haerl. goed dat men heet *tgoed te Reybrouc*, alsoet ghestaen ende ghelegghen es in de prochie van Peteghem by Deinse, groet zijnde onder land, bosch ende meersch xxxix bunre.... up den ix dach in Meye int jaer XIIIe ende viere, so es commen, etc. Olivier van der Leyen, kende ende lijde dat hij de selve vorwaerde van Wouteren ende sinen wive heeft overghenomen ende heeft gheloest te doene al tselve dat Wouter ende sijn wijf vors. ghedaen souden hebben.... Actum die ultimo July anno XIIIe V. »

(*Jaarregister* van 1404-1406, 2e deel, bl. 67^v. — Stadsarchief van Gent.)

(2) *Jaarregister van Gent*, 1408-1410, bl. 26.

(3) « Kenlic zi, etc. dat Jan van der Langheraert commen es, etc. kende

Het *Nieuw goed* en 't *goed te Fierkensbroek* waren in de XVe eeuw tot één pachthof vereenigd, dat ten jare 1458 voorkomt met eene uitgestrektheid van 54 bunder; 't eerstgemelde had in 1785 eene grootte van 58 bunder 79 roeden. De pachtprijs, die in 1458 tot 14 pond groote, 5 mud haver en evenveel rogge beliep, was in 1450 verminderd tot de som van 12 pond (1). Latere pachtakten zijn ons niet bekend.

Het *goed te Stoctorms*, bij de grens van Kruishouthem, was 52 bunder groot, en werd in 1455 verpacht, het eerste jaar

ende lijde dat hij ghenomen heeft in loyalen pachte ende met zekeren voorwaerden jeghen joncvr. Katelinen van Hoerenbeke, weduwe Joos Potters, over haer zelve ende als vooght van haeren kindren, die zoe hadde by den zelve Joesse, metgaders Thomasse Uutenberghe, als toesienre vanden vors. weesen, haerlieder goed gheheeten *te Boentaer*, in de prochie van Peteghem ten Cnocke, groot sijnde xi bunre exxi roeden lettelt min oft meer, welke zijn iii leenen houdende van diverssche heeren. Ende voert jeghen Lievens Pappal ter causen van joncvr. Mergerite sPotters, zinen wive, iiiii parschele van erven, ghelegghen in de vors. prochie bi den selven goede, te wetene *Boenstede bi der Manbrugghen*, groot een hout bunre. . . . etc. omme de somme van v lib. gr. xii sch. 's jaers. . . . Ende sule aeysement als hy (*de pachter*) nemen mach in de camere, die Jaec. de Pottre in sijnen levenc themwaerts plach te houdene, dat zal hi daer in hebben moghen, behouden dien, ghevielt dat de vors. weduwe haer kinderen of Lieven ghezochten te commene up tvors. goed, dat zi haerlieder aeysement hebben sullen in de vors. camere, den tijd dat zy daer werden. Ende vanden frueyte, dat God verleenen zal up tvors. goed, daer af sal de vors. pachter jaerlicxs leveren up sinen cost deen vierendeel tsceeps boerde ende sendent den vors. wedewen, mids der af betalende de sciphuere zonder meer. Ende van der zijde es wel te wetene dat de vors. weduwe ende haere kindren themwaerts behouden alle de heerlicheneden van renten ende andre, behorende ten vors. goede, ende d'exploiten, vervallen, boeten ende andere revenuen, diere up commen moghen, omme dat te doen bedienen theerlieder profijte hij eenen bailliu ende ontfanghere, die zy der toe stellen sullen. . . . Actum viii die Januwarie anno XXXI. »

(*Jaarregister van 1450-1452*, 2^e deel, bl. 109).

(1) » Kenlic zij, etc. dat Jan van den Dene, s Pieters, commen es, etc., kende ende lijde dat hij heeft ghenomen in loyale pachte jeghen joncvr. van Ravescot ende Wentselin van Santbaghe, ter causen van der joncvr. ghesel-nede bilevinghe, een pachtgoet gheheeten *d'Nieuwe goet*, te Fierkinsbrouc ghelegghen in de prochie van Peteghem. . . . omme de somme van xii lib. siaers. Ende hij moet de bosschen houden bedolven ende bevreet van water ende grachten jeghen de beesten ende andersins. . . . Actum xix Juny a^o L. »

(*Id.* 1448-1450, 5^e deel, bl. 100*.)

voor 6 pond groote, de volgende jaren des contracts voor iets meer. Er bestond in de middeleeuwen eene familie, die den naam dezer hofstede droeg, en van welke *Pieter-Oste Stocstorme* wordt vermeld in de verder volgende akte betrekkelijk *het goed ter Wilgen*.

Het *goed ter Wilgen* had in 1445 eene uitgestrektheid van ongeveer 19 bunder, onder land, meersch, bosch en water, en werd destijds voor 7 pond groote 's jaars in huur gegeven, mits bijzondere bepalingen voor 't onderhoud der bosschen en de zaaiingen (1).

Het *goed ten Bossche* behoorde in 1480 aan verscheidene eigenaren; een deel er van, ter grootte van 20 bunder, werd toen verhuurd voor de som van 9 pond groote(2).

(1) « Kenlic etc. dat Pieter Oste Stocstorme commen es, etc. kende in pachte ghenomen hebbende jeghen Gheert van den Dijke zijn goet ghelegghen in de prochie van Peteghem, gheheeten *ten Wulghen*, groot zijnde in winnen-den lande, meersche, bossche, watre ende weide xix bundre lettelt min, etc.... omme vii lib. gr. siaers.... Ende de vors. pachtre zal laten tzijsen afscheedene te wetene, i bunder corens van ghemesten brake wel ende lovelic ghe-wonnen met zijnen vullen voren, ghelijc den gheburen. Item ii bunder lants ende dNokerstickin bezait met evenen, ghelijc den gheburen. Item de pachtre en heeft gheen recht an dupgaende hout. Item de pachtre zal hauwen gheliddegghen hau ende laten thout also oudt te zinen afscheedene, te wetene den groten bosch met de vier heetbulcken lanx uutecommende totter dreve ende metten cleenen bosschelkine daer an ligghende van v jaren oudt. Item den hau vanden vors. bossche zuutwaert totter beke, die bachten Severen loopt, van iii jaren oudt. Item de derde hau vander vors. beke zuutwaert totten hende vanden goede bloot.... Item vort zo zal Gheert tupgaende hout, hem up tselve goet toebehoorende, doen snoyen, ende eist dat hijt niet en doet, zo zaelt Pieter selve doen. Item de pachtre zal noch laten up tvors. goet, al tguent datter God up verleenen zal van stroo of van vette, ende verteeeren up tvors. goed, ende de pachtre moet tzijsen afscheedene de vette laten, weert wesende ix scilden, boven de besaethede vorn.... Actum xvi Novembris a° XLIII. »
(*Jaarregister van 1442-1444*, 2° deel, bl. 51v.)

(2) « Philips de Keyster, f. Raes, kent ghehuert ende in loyalen pachte ghenomen hebbende met zekere voorwaerden, hier onder verclaert, jeghen Janne van den Poele, f. Martens, zyn recht ende deel van eenen goede, ghelegghen ende streckende in de prochie van Peteghem ende Maechelene, gheheeten *goed ten Bossche*, groot tselve zijn recht twintich bundre lettelt min of meer.... omme de somme van neghen ponden groten tsjaers.... Actum xxiiij January LXXXI. »
(*Id. van 1480-82*, bl. 100v.)

Het *goed te Mabestijne*, in 1482 onder land en bosch tusschen de 11 en 12 bunder groot, was op dit tijdstip onbehuisd, en gold in pacht 2 pond 12 schellingen groote 's jaars⁽¹⁾.

Van eenige andere aanzienlijke pachthoeven, gelijk het *goed ter Hagen* en het *goed te Overbeke*, zijn ons geene bijzonderheden bekend.

De tegenwoordige grondgesteldheid van Petegem is, over 't algemeen, mager en zandachtig, op vele plaatsen weinig vruchtbaar, vooral daar, waar vroeger dennebosschen bestonden. De Leihoek is kleiachtig; de Driesch en St.-Huibrechtswijk bieden eenen steenachtigen bodem aan. Hier en daar vindt men zandige heuvels en eenige kleine eikboschjes, maar weinig weiden.

Wij putten uit de tienjarige statistiek over den landbouw, in 1846 opgemaakt, de volgende bijzonderheden: er waren 250 landbouwbedrijven, onder welke twee met eene uitgestrektheid van 40 tot 45 hectaren; twee van 50 tot 55 hectaren, twee van 25 tot 50 hectaren, drie van 20 tot 25, zes van 15 tot 20, en vijf van 10 tot 15 hectaren. In 1846 golden de landen 5,000 franken de hectare, bij de verkooping, en 80 fr., zelfde maat, bij de verpachting; in 1840 waren deze prijzen wederkeerig 2,500 en 60 fr., en ten jare 1850 slechts 2,000 en 45 fr. In 1846 waren er te Petegem 506 mannelijke en 195 vrouwelijke leden van huisgezinnen, die zich met den landbouw bezig hielden, benevens 89 mannelijke en 52 vrouwelijke loontrekkende dienstlieden. Het dagloon, hetwelk in 1850 tot 1 fr. 81 c. voor de mannen en tot 1 fr. 09 c. voor de vrouwelijke dienstlieden beliep, was in 1846 verminderd tot 1 frank voor de eerstgenoemden en tot 50 cent.

(1) « Arend van den Heecken, f^r Gheerts, van Peteghem by Deynse, kende ende lijde dat hy wel ende duechdelic ghenomen ende ghehuert heeft in goeden loyalen pachte jeghen jonevr. Kathelijnen sGruters, wed^e Jans van Vaernewijc, een onbehuust goet, ghelegghen in de prochie van Peteghem, gheheeten *goed ter Mabestijne*, groot zijnde onder winnenden lande ende bosch tusschen den elfe ende xii bundren. . . . omme de somme van ii pond xii s. gr. tsiaers. Actum ultima Decembr. anno LXXXII. »

(Jaarregister van 1482-84, bl. 87.)

voor de andere. De zaaiingen en plantingen waren verdeeld als volgt : 11 hectaren 28 aren tarwe ; 75 aren spelt ; 265 hect. 70 ar. rogge ; 2 hect. 92 ar. gerst ; 55 hect. 79 ar. haver ; 2 hect. 11 ar. boonen ; 28 hect. 55 ar. bockweit, 55 aren tabak, 8 hect. 59 ar. koolzaad, 55 hect. 52 ar. vlas, 74 hect. 60 ar. aardappelen, 55 hect. 01 ar klaver. Toen waren er voorts 46 hectaren 76 aren meersch en weide, 17 hect. 82 ar. boomgaard, 5 hect. 80 ar. tuin en 114 hect. 58 ar. bosch.

In de stallen telde men 57 paarden en veulens, 457 koppen vee, 55 kalvers, 202 woldieren, 182 verkens en 76 geiten.

De handel en nijverheid van Petegem, vroeger begunstigd door de oude baan van Gent naar Kortrijk en die van Oudenaarde naar Tielt, welke over 't grondgebied dezer gemeente loopt, vinden sedert den aanleg der spoorbaan tusschen de beide eerstgenoemde steden nieuwe middelen van ontwikkeling en gemak. Eene halte zijnde voor de reizigers, die zich uit Gent en andere plaatsen in de richting van Tielt, Kortrijk, Roeselare, Isegem en andere bloeiende gemeenten begaven, rezen hier al vroeg groote afspanningen op, van welke er nog eenige in wezen zijn en hunne oude faam handhaven⁽¹⁾. Eene dezer, *de Souverein*, langs den steenweg naar Kruishouthem, bekwam dezen naam, zegt de traditie, nadat zij de eer genoten had keizer Karel V te ontvangen, die op weg was naar een naburig kasteel.

Twee der drie koorndwindmolens, die vanouds te Petegem bestonden, behoorden tot het domein van den Graaf van Vlaanderen ; een dezer werd omtrent het jaar 1600 voor 9 pond groote 's jaars in huur gegeven. De andere koorndwindmolen, te Boelare, benevens een rosmolen, was het eigendom van den markies van Deinze, die ook het recht bezat van zoutkeeten en steenovens op te richten. Deze molen bestond reeds in de eerste helft der XVe eeuw, en werd in den oorlog der Gentenaren tegen Philip den Goede ver-

(1) Ziehier de titelen van eenige oude herbergen : *de Schilt van Bourgoigne* (1566) ; *de Hert* (1589) ; *de Roose* (1634) ; *de Croone*, *de Osse* en *de Fonteyne* (1650) ; *St.-Huibrecht* (1660) ; *de Sterre* (1746).

nield⁽¹⁾. De steenovens waren in de nabijheid der rivier; het was niet alleen te Petegem, dat men vroeger baksteenenvervaardigde, maar in al de dorpen langsheen de Leie, tusschen Gent en Deinze. De reden, waarom van deze nijverheid in dit gewest werd afgezien, is ons niet bekend.

De *grute van Petegem* werd in leen gehouden van 't markizaat van Deinze, en behoorde in het midden der XVIIe eeuw aan Frans Borluut, zoon van Joost. Men was uit dien hoofde van elke brouwte te Petegem 6 penningen parisis, of de waarde daarvan, schuldig, alsook van elke ton bier, meê of azijn, uit vreemde plaatsen hier ingevoerd. Niemand mocht meer dan negen amen bier ineens brouwen, op straffe van dubbel gruterecht te moeten betalen. Met den eigendom van dit leen ging eene uitgestrektheid gronds gepaard van 12 bunder.

Ten jare 1854 waren er te Petegem 90 getouwen voor het linnen- en 6 voor het katoengeweeßel; drie stokerijen, twee olieslagerijen met paarden en drie koorndmolens. Het getal dezer laatste is nog hetzelfde gebleven, maar de stokerijen bestaan niet meer; daarentegen is er eene stijfselabriek bijgekomen.

Ware het een te gewaagd vooruitzicht, zoo wij zeiden dat Petegem, dank aan zijne uitnemend gunstige ligging aan de spoorbaan, aan de rivier en aan groote steenwegen, in eene niet verwijderde toekomst herwinnen zal, wat het door aanhechting van zijn bloeiendste gedeelte bij Deinze sedert de XVe eeuw verloren heeft?

Het gemeentearchief van Petegem bevat eenige belangrijke documenten, onder andere, de kopie des *Landboeks* van 1650, vervaardigd in de XVIIIe eeuw; kerk- en armenrekeningen der XVIIe en XVIIIe eeuw, enz. — Te Brussel, in 't Rijksarchief,

(1) « Du molin de Boelnare il fu détruit dans les guerres de Flandres et non depuis refait, et n'est que une mote, seulement de la grandeur pour y mettre ung molin, laquelle mote et place nul na volu ne aussi ne veult prendre a ferme. »

(Rekening der heerlijkheid, n° 7,151. — Rijksarchief te Brussel.)

bewaart men de rekeningen der baljuws van Deinze-Petegem-Astene-Drongen van 1595 tot 1686; de rekeningen van 't heffen des besten meubels, van 1560 tot eenige volgende jaren, enz.

De kermissen van Petegem worden gevierd den eersten Zondag van Juli, dag des ommegangs van St.-Antoon, en den eersten Zondag van October.

II.

HEERLIJKHEID. — Er zijn geene bewijzen voorhanden, dat de heerlijkheid van Petegem in den beginne zou toebehoord hebben aan de familie, die den naam dezer plaats droeg, en van welke ons, onder andere, bekend zijn : *Ingelbert van Petigem*, vermeld in eene door WARNKÖNIG medegedeelde oorkonde van omtrent het jaar 1032; *Athelardus* of *Alardus*, opgenoemd in dezelfde akte en in eene charter van 1046; *Ingelbertus*, in 1128; *Eustachius*, in 1145, en *Rogierius* in 1156, de vier laatsten voorkomende in de werken van DUCHESNE : *Maison de Guines*, en *Maison de Bethune*. Eene *Elizabeth van Petegem* was in den aanvang der XIVe eeuw gehuwd met Jan Clockman. — Dat dit geslacht evenwel van aanzien was, blijkt genoegzaam uit het feit, dat de voornoemde leden naast de voornaamste edellieden van Vlaanderen, van die dagen, als getuigen van wettelijke overeenkomsten optreden.

Sommige schrijvers beweren, dat de heerlijkheid van Petegem in het begin der XIIe eeuw toebehoorde aan Bertolf van der Straten, proost der St.-Donaaskerk te Brugge, op wien ze in 1152, als straffe voor zijne deelneming aan den moord, op graaf Karel den Goede gepleegd, door den vorst zou verbeurd geworden zijn.

De schrijvers der *Acta Sanctorum* (*Martii*, I, 158), hebben de ongegrondheid dezer overlevering, in de geschiedboeken overgegaan, voldoende bewezen, en daarentegen aangetoond, dat de bedoelde misdaad gepleegd werd door de zonen en kleinzonen van Erembald, vroeger kastelein van Brugge, die, van

onvrije afkomst, na zijnen meester den kastelein vermoord en diens weduwe getrouwd te hebben, met wie hij in overspel geleefd had, op het punt was geschandvlekt en van al zijne bezittingen beroofd te worden. Erembalds zoon, Bertolf, stelde zich aan 't hoofd eener samenzwering om graaf Karel den Goede te vermoorden. Daar hij van onvrije afkomst was, had hij geenen geslachtsnaam, en heette dus bijgevolg niet Van der Straten. Zijn afschuwelijk plan gelukte, doch hij ontging de gerechte straffe zijner euveldaad niet, en werd ten jare 1127, na wrecd gepijngd te zijn geweest, aan de galg geknoopt. — Is het nu aannemelijk, dat Petegem, van een deel zijner voorrechten, en, voor zijn beste gedeelte, van zijne zelfstandigheid zou beroofd geworden zijn vijf en twintig jaren, nadat zijn kastelein voor de misdaad gestraft was?

Wij zeggen : kastelein, doch zouden de schrijvers, die van een kasteel van Petegem gewagen, deze plaats niet verwarren met Petegem bij Oudenaarde, alwaar in de middeleeuwen stellig een sterk slot heeft gestaan? Ons althans is geene enkele oorkonde in handen gekomen, uit welke het bestaan van een kasteel te Petegem aan de Leie blijken mag. — Naar al het voorgaande is men geoorlofd op te maken, dat Petegem-buiten (Petegem-binnen met Deinze vereenigd zijnde) in alle tijden den graven van Vlaanderen heeft toebehoord.

In den aanvang der XVe eeuw waren te Petegem, evenals in andere plaatsen van het graafschap, nu en dan moeilijkheden uitgeborsten aangaande de vernieuwing des magistraats. Omkooprij, list en begunstiging hadden weleens bij de verkiezing der wethouders de bepaalde voorschriften en gebruiken over het hoofd gezien, en tot beklaglijke twisten en geschillen aanleiding gegeven. Jan zonder Vrees, hertog van Burgondië en graaf van Vlaanderen, kondigde dien ten gevolge den 1 October 1414 nieuwe wettelijke verordeningen betreffende de kiezing der magistraten af, waaruit wij zien, dat daartoe in 't vervolg zoude overgegaan worden door zijnen commissaris en den baljuw van Petegem, aan wie ook de rekeningen der gemeente moesten voorgelegd

worden. Waren er vroeger personen als wethouders aangesteld, die van te nederige betrekking waren, de commissarissen van den graaf kregen nu last, voortaan daartoe de notabelen der plaats te kiezen, vóór alle anderen, en op beurt. Het was den commissarissen verboden, vóór of na de aanstelling der schepenen eenige giften te aanvaarden of zich anderszins te laten omkoopen. De gekozenen waren gehouden openbaarlijk en plechtig, in handen der commissarissen, den eed te ontluiken, dat zij niet gebeden of niemand laten bidden hadden om gekozen te zijn, en degenen, die zouden bevonden worden eenen valschen eed gezworen te hebben, mochten nooit meer te Petegem of elders tot eenig magistraatsambt benoemd worden. Personen, die eene veroordeeling onderstaan hadden, waren mede niet verkiesbaar (1).

Een groot gedeelte van Petegem maakte deel van het markizaat van Deinze. Uit dien hoofde had de bezitter van dit aanzienlijk leengoed aldaar het recht, den baljuw, de zeven schepenen, de belastingverdeelaars, den griffier, de officieren en de praters, ook de kerk- en armmeesters, deze laatste met medewerking des pastoors, aan te stellen. Hij oefende de drie graden des gerechts uit, en bezat de vrije visscherij, vogelrij en patrijzerij, immers al de gewone heerlijke rechten en privilegiën.

Als heer van den kerktoren mocht hij de rekening der kerk sluiten en eerst onderteekenen. De schouwing van straten, beken, waterleidingen, enz. kwam zijnen baljuw toe (2).

Ook de abdij van Drongen bezat te Petegem eene heerlijkheid, benevens eene tiende, haar geschonken door graaf Dirk van den Elzas, die ze verkregen had van Eustaas van Petegem (3). In de

(1) Charter, teruggezonden van Weenen, nu berustende in het Rijksarchief te Brussel, 24^e doos, n° 129.

(2) Denombrement der heerlijkheid van Deinze. — Archief van den Raad van Vlaanderen.

(3) * In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Ego Theodoricus divina largitate Flandrensis comes. Cum antecessorum meorum facta memoriae

eerste helft der XVIIe eeuw waren er eenige geschillen opgerezen tusschen den prelaat van genoemd sticht en den markies van Deinze over hun wederzijdsch rechtsgebied te Petegem, welke geschillen door minnelijke overeenkomst van 17 October 1659 bijgelegd werden. Wij zien uit die akte, dat ook de abt van Drongen aldaar eenen baljuw en volle schepenenbank had,

- die kennisse ende berecht hebben van alle saecken, spruytende
- ter causen van landen ofte huysen, ter voorseyde heerelichede
- vanden Dronghenschen rente gheldende, ende vande elachten,
- die up de selve gronden ofte vruchten, daeroppe staende tot
- betaelynghe van eenighe schulden, ghedaen sullen worden,
- ende van alle andere personele ofte mixte saecken, resulterende
- ofte precederende ter causen vande voorseyde gronden heere-
- lieke rente gheldende.... als te wetene : in materie van afstant
- van lande, naerhede, van vercoopynghe vande selve gronden,
- erfven, onderfven, belastynghen, decreten, afwinnynghen ende
- dierghelycke; ter causen van alle welcken den voorseyden
- heere prelaet oock sijne vierschaere is hebbende an den kereck-
- muer vande voorseyde prochie van Peteghem (1). »

Volgens een document der XVIe eeuw, overgeschreven in een register der voormalige abdij van Drongen, mochten de baljuw en

digna soepius animadvertissem, inter cetera illos et pios et valde benevolos ecclesiae Dei fuisse intellexi. Nos ergo Deo annuente, a quo omnis potestas est, quia honorifice promoti, eorum vici successimus, sustentationibus pauperum Christi ut et manum nostram supponeremus utile et honestum decrevimus, quatenus pia illorum suffragatione orationum aliquod subsidium nostrae imbecillitati compararemus. Sciant igitur tam et futuri quam et praesentes, quia Eustachius de Peteghem terram, quam feudali jure sub praedecessoribus meis possederat, mihi publice in curia mea resignaverit. Ego vero una cum uxore mea Sibylla, ipsius Eustachii, necnon et fratris sui Gosuini de Nova-Ecclesia, diligenti petitione ecclesia Trunchiniensi sanctae Mariae eam tradidi. Et hoc ipsum ut in perpetuum ratum est, praesenti scripto, et sigilli nostri signaculo, subscripta etiam testificatione idonea communini. . . . »

(Archief der abdij van Drongen.— DUCHESNE, *Maison de Guines, Preuves*, 73.)

(1) In 't geheel medegeedeeld door ALB. VAN DEN ABEELE, *Geschiedenis van Deinze*.

prater van het Drongensche, te Petegem, « houden de kermesse, « ende hebben hun recht, alzoo 't behoort. » Het behoorde tot hunne taak, op het gebied der heerlijkheid de boosdoeners te vangen, alsook de personen, die verboden wapenen droegen, en die te bewettigen. Voorts mocht de prater de dieren schutten, die hij vond aan eenig goed nadeel toe te brengen, en daarvoor zijn loon eischen, terwijl de boet aan den prelaat van Drongen toekwam. — De personen, uit het schependom van Deinze gebannen, genoten te Petegem, op de heerlijkheid van 't Drongensche, eene volkomene vrijheid. Deze heerlijkheid strekte zich ook uit in de gemeenten Deinze, Machelen, Olsene, Ooigem, Gottem en Kuurne.

Tot de goederen, welke van de gemelde abdij in deze gemeente in leen werden gehouden, behoorden ongeveer dertig bunder land, begrepen in het zoogenoemde *Nieuwgoed*. De oudste vermelding van dit pachtlof klimt op tot het jaar 1438; toen was het, vereenigd met het goed te *Fierkensbrouc*, 54 bunder groot, en het eigendom van Willem van Raveshoot. — In de XVIe eeuw vinden wij als eigenares voor een vijfde deel van dit heerlijk goed Jozijne Uutenhove, vrouwe van Dentergem, en na haar, bepaaldelijk in 1590, aan de weduwe van Jan Uutenhove, zoon van Karel. Destijds door haar belast met eene rent, waarvan de kroozen niet betaald waren geworden, sloeg Augustijn van Heurne aan gemeld deel der heerlijkheid de hand, en werd het, ingevolge vonnis van den Raad van Vlaanderen, door Richard Uutenhove voor de som van 580 gulden ingekocht (1). Behalve de dertig bunder, in leen gehouden van den prelaat van Drongen, behoorden nog vijf bunder onder de heerlijkheid des graven, of Petegembuiten; de overige deelen verhieven bij andere leenhoven.

Omtrent het einde der XVIe of in het begin der XVIIe eeuw behoorde het *Nieuwgoed* aan Joost de Schietere, heer van Maalstapel, Voorde, den Hauweelsche; schepene van Brugge in 1591,

(1) *Acten, decreten en sententiën, 1590-1592.* — Arch. van den Raad van Vl.

te Gent in 1599 getrouwd met Petronella Damman, en te Petegem in 1624 gestorven; zijne vrouw, die hem tot den 25 Maart 1644 overleefde, werd naast hem in de kerk dezer gemeente begraven. Hunne afstammelingen bezaten de heerlijkheid nog in 1660, doch tussehen dit tijdstip en het jaar 1785 zijn ons geene bezitters van dit goed gekend. Jacob van Hulle verkocht het in laatstgemeld jaar, volgens eene aankondiging der *Gazette van Gend* van 26 Mei, uit welke wij zien, dat het destijds 58 bunder 79 roeden groot was, onder land, boomgaard, dreven en bosschen, en beplant met ongeveer 2,000 hoogstammige boomen. Volgens gemelde aankondiging was het *Nieuwgoed* toen allodiaal.

Voorts waren te Petegem geënclaveerd :

De heerlijkheid van *Boelare*, samengesteld in 1450 uit drie verschillende leenen, gehouden van de leenhoven van Deinze, Gaver en Zulte. Toen behoorde het goed aan Catharina van Hoorbeke, weduwe van Joost de Potter, en hare kinderen. In den aanvang der XVIe eeuw was Boelare, ook weleens *Boel-nare* geheeten, in 't bezit van Elisabeth van Raveschoot, echtgenoot van Karel van Wedergrate, die de heerlijkheid, met tussehenkomst van haren voogd en andere bloedverwanten, verkocht aan Joost de Gruutere⁽¹⁾, heer van Anvijn, hotelmeester van den hertog van Kleef, gehuwd met Margareta de Munc. Na dezen volgde zijn zoon Jan de Gruutere, echtgenoot van Margareta van Quickelberghe, overleden in 1564; daarna Joost de Gruutere, zoon van Jan, getrouwd met Joanna van Hembijze, en ten jare 1642 gestorven. Deze behield de heerlijkheid niet; immers wij ontmoeten op 't einde der XVIe eeuw, als heer van Boelare, Philip van Crombrugghe, herhaalde maal burgemeester der stad Kortrijk, en den 4 Januari 1618 overleden, na in huwelijk geweest te zijn met Geertruid de Gruutere, dochter van Jan, gestorven in 1658. In de tweede helft der

(1) Koopakte, in handen van den heer De Beir, te Deinze.

XVIIe eeuw was heer van Boelare Gijzelbrecht van Crombrugghe, schildknaap, heer van Brocke en la Douve, gehuwd met Maria-Anna Delrio, en daarna hun zoon.

Toen volgde Philip-Adriaan van Crombrugghe, echtgenoot van Elisabeth de Boodt, en den 25 Mei 1755 gestorven, waarna hun zoon Alexander-Bernaard van Crombrugghe, eerst kanunnik te Brugge, nadien te Gent, en die, in 1754 tot bisschop van Brugge benoemd, uit nederigheid deze hooge eerebediening weigerde. Hij stierf den 9 Februari 1765.

De inkomsten der *heerlijkheid van Boelare* bestonden in 29 halster 3 achteelingen mout, 4 $1\frac{1}{2}$ halster haver, 4 schellingen 5 penningen parisis, als penningrente, en 14 hoenderen, boven eene som van 24 pond parisis, ieder jaar door opwinnende laten op te brengen, en 5 wachtpenningen. De heer had recht van tol, vond, boet tot 3 pond parisis, benevens de andere kleine heerlijke voordeelen. Hij stelde eenen baljuw aan, « die alst « noodt is, de weth vanden heere marquis van Deynse, van « Peteghem-buyten, ontleenen moet, omme zijn recht mede te « innen, die den bailliu van Deynse ghecostumeert is te leenen, « ende daarmede vonnisse te doene van alle zaecken, tziinder « kennisse ende berecht. » — Van deze heerlijkheid werden twee achterleenen gehouden.

Omtrent het begin der XVIIe eeuw moet er eene splitsing van het goed hebben plaats gehad, aangezien het *goed te Boelare* dan behoorde aan Jan van den Kerckhove, zoon van Laurens, die 't verkocht aan August Bultyne, welke laatste het op zijne beurt aan Jan Cockuut verkocht. Opvolgende eigenaars der hofstede waren Lieven Cockuut, zoon van Jan; en Maria-Anna Cockuut, nicht van genoemden Lieven, en begijne in 't klein Begijnhof van Gent. Deze geestelijke dochter verkocht het goed den 15 Augusti 1661 aan Jacob Coornaert, heer van Raveschoot, voor de som van 166 pond 14 schellingen (1). Na laatstgenoemde, getrouwd met

(1) *Notariële akten*, n° 26. — Archief van den Raad van Vlaanderen.

Maria-Josephina de Tollenaere, werd het geërfd door zijne zuster Clara, die in 't huwelijk was getreden met Abraham van den Bemden (1717 (1)).

Het goed te Boelaere werd den 20 September 1786 in openbare veiling, als *allodiaal*, verkocht (2).

. De heerlijkheid van Overbeke leende haren naam aan een oud adellijk geslacht, dat, volgens L'Esprit, eenen zwarten keper en drie zwarte merlaars, zonder pooten, op een zwart veld, in zijn wapen droeg, en van welke ons verscheidene leden uit de wettelijke registers der steden Gent en Deinze bekend zijn. Wij noemen : *Jan van Overbeke*, schepene van Deinze in 1403; *Justaus van Overbeke*, schepene derzelfde stad in 1457; *Lodewijk van Overbeke*, baljuw van Deinze in 1507; *Vincent van Overbeke*, in 1515; *Gilles van Overbeke*, die trouwde met Anna Goetghebuer, en achterliet *Jacob van Overbeke*; laatstgenoemde trad in den echt met *Margareta Haegelinckx*, en liet twee zonen na : *Frans* en *Robert van Overbeke*(3). Mr *Philip van Overbeke*, lid van den Raad van Vlaanderen, trouwde met *Jozijne Sturms*, dochter van *Arent Sturms*, onderbaljuw van Gent, en werd in de heerlijkheid opgevolgd door *Antoon van Overbeke*, insgelijks onderbaljuw van Gent, en echtgenoot van *Francisca de Gruutere*, dochter van *Gijzelbrecht*. Hij vervulde gemelde bediening van 1555 tot 1577, wanneer hij door de Geuzen werd afgesteld. Na de onderwerping der stad Gent werd hij in zijne bediening heraangesteld en bleef er in tot aan zijn overlijden, in 1588.

De heerlijkheid van Overbeke, in de XVe eeuw ongeveer 15 bunder groot, en in de XVIe eeuw in twee deelen gesplitst, waarvan 't eene omtrent 10 bunder en 't ander 5 bunder groot was, behoorde in de XVIIe eeuw aan de familie de Cottrel. De eigenaar

(1) Papieren van den heer J. VAN DEN BEMDEN VAN OVERWATER, te Gent.

(2) *Gazette van Gend*, 11 September 1786.

(3) *Register der Schepenen van Gedeelte*, van Gent, 1491, bl. 103.

bezat dezelfde heerlijke rechten en vermogens, als hierboven voor de heerlijkheid van Boelare zijn opgesomd (1).

De heerlijkheid van Reibroek, in den beginne der XVe eeuw 42 a 43 bunder groot, behoorde in 1405 aan Pieter van der Craye en Joost Storrem (Sturms?), zeven jaren naderhand aan laatstgenoemde alléén. — Raas van Liedekerke, zoon van Rijkaard, wordt als heer van Reibroek opgenoemd in eene oorkonde van 1444, en zijne nazaten bezaten nog het goed in 1524, wanneer het 't eigendom was van Jan van Liedekerke. — Deze heerlijkheid strekte zich ook uit te Deinze en te Nazareth.

Voorts waren te Petegem enclavementen der heerlijkheden van Aishove en Overwater, welker zetel te Machelen was gevestigd; van 's Graven Lievenare (of Lijvenare), enz.

Andere voorname leenen waren : *het goed te Stocsturme of te Stocstorms*, bij de grens van Kruishouthem, 52 bunder groot en in 1417 aan Jan van Huise, zoon van Simoen, in 1455 aan Clara de Potter, weduwe van Willem Heyman, en daarna aan Willem Heyman, haren zoon toebehoorende; *het goed ten Bossche*, in Petegem en Machelen, ten jare 1482 aan Jan van den Poele, zoon van Matten, 21 bunder groot; enz.

De vierschaar van Petegem stond, nog in de XVIe eeuw, recht-over het Schuttershof.

Wat de tienden betreft, wij vinden dat deze op het laatst der verledene eeuw te Petegem gelicht werden door den prelaat van

(1) « Vincent van Overbeke haudt een leen vanden voors. hove (van Deinze) ligghende in de voors. prochie van Peteghem, daer men theedt *te Overbeke*, ende es eene behuuse stede, groot zijnde int ghelece thien bunder lettelt min ofte meer, ende daer compt in jaerelîx te renten xii penn. par., daer behoort toe tol, vondt, bastaerdegoedt, dobbel dootcoop, wandelcoop, vanden hondert ponden zesse pont, ende van sterfcoope dobbel rente, te betaelene binnen vierthien nachten naer den overlijden vanden erfachtegghen, op de boete van drie ponden par., ende hiertoe behoort eenen bailliu, omme recht vanden voors. leene te onderhaudene, te bewarene ende te innene met mijn gheduchts heeren schepenen van Peteghem-buten bij ontleendtheden an den baljuw van Doinze. »

(Leenboek n° 1,094. — Rijksarchief.)

Drongen, het kapittel van Doornik, de parochie- of St.-Martenskerk, den heer van Boclare en den markies van Deinze.

De meeste baljuws van Petegem bedienden ook de heerlijkheid van Deinze, en zullen, bijgevolg, in onze geschiedenis dier stad opgenoemd worden. Eenige, evenwel, worden in oude documenten aangeduid als enkel aan de vierschaar van Petegem gehecht, weshalve wij de namen van deze hier laten volgen :

Baljuws van Petegem.

Jan de Haveloose	1465
Hendrik van Langheraert	1506
Eustaas de Keysere	1589

Burgemeesters van Petegem.

Karel Vermeeren	1801
J.-A. van de Keere	1808
B.-F. van de Keere	1818
L. van Eechaute	1850
Ignaaas van de Velde	1856
J. Valcke	1843
Pieter de Clercq	1849

III.

GESCHIEDENIS. — De eerste maal, dat de naam van Petegem in 's lands kroniek vermeld wordt, is omtrent het jaar 885, wanneer de Noordmannen, van Gent naar Doornik trekkende, de Menapiërs en de omtrent Kortrijk gevestigde Zweven uitmoordende, uit deze stad, welke zij versterkt en waar zij zich verschanst hadden om den winter over te brengen, herhaaldemaal stroop-

en vernielingstochten naar Petegem en andere plaatsen daaromtrent ondernamen.

In al de oorlogen en volksoploopen, welke gedurende de middeleeuwen, en later, ons land beroerden, zal Petegem, uit hoofde zijner ligging aan den heirweg, bij de Leie en de stad Deinze, dezelfde lotgevallen als genoemde stad onderstaan hebben. Den 10 Juni 1456 vernachtte hier en te Deinze het legerkorps der Gentenaren, dat met hertog Philip den Goede naar Kales trok om deze stad te belegeren, een veldtocht, die den Vlamingen en den vorst zoo weinig eer bijbracht, en welke door een hardnekkig en bloedig oproer te Brugge werd gevolgd.

Den 5 Mei 1432, tijdens den oorlog der stad Gent tegen hertog Philip den Goede, werd Petegem overvallen door de Witte Kaproenen, aangevoerd door Jan van Heverslagh, die in den waan verkeerden, dat de vorstelijke benden er gelegerd waren. De bevolking van Petegem en Deinze verzette zich tegen den doortocht der Gentenaren, en er ontstond eene botsing, die haar noodlottig was : het groot getal huizen der beide plaatsen werden aan de vlammen overgeleverd, waarna de Gentenaren, wien deze onderneming zeker niet tot eere strekte, terugtrokken.

Ten jare 1484, toen de Gentenaren met Maximiliaan van Oostenrijk in geschil waren nopens de voogdij en het regentschap over zijnen zoon, kwam hier een deel van de hulpbenden, door Philip van Crèveœur aan genoemden vorst geleverd, uit omtrent 400 mannen en zwaar geschut bestaande, en te Petegera, Deinze en nabij gelegene gemeenten eene groote schade aanrichtende.

In de godsdienstberoerten der volgende eeuw had Petegem ook zware schokken te onderstaan, waartoe vooral zijne ligging tusschen Gent, Tielt en Oudenaarde, waar de hervormers zeer werkzaam waren, bijdroeg. Ziehier omstandige bijzonderheden nopens hetgeen er gebeurde, overgenomen uit het verslag der koninklijke commissarissen Jacob Mertens en Jan van der Burcht.

Zij hoorden tien getuigen, behoorende tot de gemeenten Petegem en Deinze, en waaronder de pastoors der beide parochiën, benevens den secretaris der stad. Het eerste blijk van

geuzerij had plaats te Petegem den Zondag vóór St.-Jansfeest 1566, wanneer zekere Matthijs Oste er den pastoor aanrandde, toen deze zich gereed maakte voor de processie van St.-Antoon, en hem, onder voorwendsel van door hem aangeduid te zijn geweest als herdooper, met eene haakbusse dreigde dood te schieten. De burgemeester van Deinze weerde 't schot af, maar de baljuw Willem de Ghendt ondernam tegen den plichtige niets, als vermoedelijk den sectarissen toegenegen zijnde.

De eerste geuzenpreek werd gehouden op St.-Jacobsdag, 25 Juli. De Jonghe beweert, dat er wel 14,000 menschen aanwezig waren, waaronder omtrent 100 ruiters, gewapend met stokken, om des noods den predikant te beschermen. De genoemde koninklijke commissarissen schatten het getal nieuwsgierigen slechts op 2,500, en dan nog waren de meesten met den predikant uit Gent gekomen. Een groot gedeelte der vergadering bestond uit vrouwen. De predikant was een kruidenier uit Oudenaarde, Jan de Poore geheeten, die zich in 't hoofd gesteld had ook theologant en kerkleeraar te zijn. De menigte trok naar den Sprinkdriesch, en de preek duurde tot den middag.

Na deze eerste proeve kwamen achterevolgens verschillende predikanten te Deinze de nieuwe leer verkondigen, en dat deze in het volk wortel schoot, blijkt uit de getuigenis van den pastoor van Deinze, die, den Zondag 18 Augusti 1566 de hoogmis zingende, daarin gestoord werd door eene bende Geusgezinden van Petegem en Deinze, welke hunne zucht voor de vrijheid van geweten en van godsdienst niet beter wisten te bevorderen dan door kreten en schimpliedekens in de kerk aan te heffen, aldus het geweten en den godsdienstzin der Roomschegezinden beleedigende, en dezer vrijheid krenkende.

Die vermetelheid der Petegemsche en Deinzische hervormden verwondere niet; zij wisten, althans, dat hun bedrijf straffeloos zou blijven. De baljuw, gelijk wij reeds zagen, liet geworden, en waren er onder de geringere magistraten lieden, aan den Roomschen godsdienst verkleefd, de vrees weerhield hen om te handelen. De omwenteling der maatschappij, eerst als een gevaar te

gemoet gezien, naderde steeds meer en meer, en scheen op het laatst onvermijdelijk. Zoo 't kleinste getal er voor ijverde, het bleek elken dag meer dat het de vermetelsten waren, die niets ontzien moesten, daar velen onder hen niets te verliezen, daarentegen, bij eene omkeering van zaken, alles te winnen hadden. Het is eene waarheid, dat de helft der rampen, welke in dit tijdvak het land geteisterd hebben, niet zouden gebeurd zijn, had de overheid meer krachtdadigheid betoond en vooral de orde doen handhaven. In de meeste plaatsen heerschte schier volkomene regeeringsloosheid, van welke de Geuzen gebruik maakten om hun vernielingswerk door te zetten.

De pastoors van Petegem en Deinze getuigden aan de koninklijke commissarissen, dat de ingezetenen van beide plaatsen den nieuwgezinden gunstig waren. De pastoor van Petegem, evenwel, oordeelde niet zoo streng als zijn ambtgenoot van Deinze, en zegde, dat er van de 500 communicanten zijner parochie slechts een vijftigtal was afgeweken. Maar daarentegen liet zich de koster minder gunstig uit, door te beweren, dat omtrent de helft der Petegemsche bevolking was afgevallen.

Den 23 Augusti, nadat de altaren en beelden in de kerk van Deinze door een veertigtal van Gent gekomene Geuzen waren gebroken geworden, zetten deze om 3 ure namiddag hunne taak te Petegem voort. Ziehier, volgens de getuigenis des koster, wat er gebeurde :

« Den capitein verzochte (*hem*) t'hebbene de sleutels vande
« voorseyde kercke; twelcke hij deposant perplex sijnde, ende
« ziende, dat elders de voorseyde brekijnghe gheschied was, niet
« en heeft durfven refuseren; ende de kercke open zijnde, es
« den voors. hoop volcx, met een groot ghedruus, in de kercke
« gelooopen, zonder den eenen den ander te verbieden, afbre-
« kende tsacramenthuis, alle beelden, tafelen vanden aultaren,
« de vonte, ende den steen vanden hooghen aultaer, salverende
« hij, dep', duer schoon spreken, de gelaesvensteren. » Onder
de beeldbrekers noemt hij Lodewijk de la Woestine, zoon van
j^r Jacob, twee of drie ingezetenen van Deinze, en één van Pete-

gem. Voorts zegt hij nog : « dat vier zo vijf dagen daer te vooren, « also hij dep^t met Gillis van Lotthem ende Martin de Fruut, « kerek^{me}, Anthoinis de Hondt, ontfinger, ende jhr Dr Lanchals, « burgemeester van Deinze, bezich waren omme d'ornamenten « vander kereke te teecken, om wech te doene, zo hebben de « naervolghende persoonen begonst te brekene ende af te stekene « eenighe beelden : Pieter Luntens, Dierick van Poucke (zone « vanden weert in *den Hert*), Andriaen de Queecker, Joos ende « Swaen de Fruut, ende Jacob van Peteghem ; doende dezelve « hendelinghe uuter kereke gaen, met straffe woorden. »

Er werden in de kerk van Petegem, behalve het bovengemelde, acht altaartafelen vernietigd, alsmede de doksaal en 't groote kruisbeeld aan 't koor. De doopvont werd omgesmeten. De geheele schade bedroeg de somme van 105 pond (1). Reeds vóór deze aanranding was de godsdienstoefening in de kerk onderbleven, maar zij werd er den 6 September daaropvolgende hersteld.

Na te Petegem de beelden vernietigd te hebben, keerde de bende naar 't klooster van Deinze terug, waar zij den nacht overbracht, en van daar den volgenden ochtend naar Astene en Nazareth trok, om den beeldstorm en de plundering voort te zetten.

Den 25 September 1572 werd Petegem bezocht door eene afdeeling der Geusche bezetting van Oudenaarde, doch de kapitein Frans van Wyckhuys, die weinig tijds te voren eene compagnie soldaten van 150 mannen voor de stad Gent geworven had, verdreef de aanvallers met verlies van volk, en bevrijdde aldus Petegem van plundering. Om de stad Deinze echter te beschutten, en de benden plundersaars, die 't land affliepen, in ontzag te houden, trokken den 25 September van gemeld jaar twee regi-

(1) De klok werd waarschijnlijk later gestolen of vernietigd. Er werd in 't jaar 1600 eene nieuwe gegoten :

« Item betaelt Jan Tuytschaever, f. Lowys, van dat tsynen huys verteeft was als de clocke Kerste gedaen was. . . . vi lib. xiiii sch. »

(Kerkrekening van 1600.)

menten Walen uit Gent naar Petegem. Deze soldaten, door den Koning slecht of niet betaald, werden weldra al even gevaarlijk en geducht als de Geuzen, daar zij op hunne beurt den landzaat aspersten en allerlei baldadigheden bedreven.

Petegem bij Deinze en Beveren bij Oudenaarde waren de plaatsen, waar het destijds 't ergste toeging. Zoo lezen wij in de kroniek van DE JONGHE, dat den 18, 19 en 20 Februari 1380 te Petegem en omliggende plaatsen vele hofsteden en huizen werden in brand gestoken, en dat talrijke bewoners van den buiten, uit vrees voor de Walen of Malcontenten, naar de stad Gent vluchtten. Den 25 Februari kwamen de Gentenaren hier nogmaals en staken verscheidene huizen in brand.

Ook in de volgende eeuw had Petegem zware beproevingen te onderstaan. Ten jare 1646, namelijk, tijdens den oorlog van Spanje tegen Holland en Frankrijk, werd door Petegem-buiten alléén een verlies geleden van 24,000 pond, veroorzaakt door de doortrekkende legerkorpsen, die er logeerden, plunderden en brandschattingen stelden. Toen, op 't einde der maand September 1691, de Franschen te Waregem en St.-Eloois-Vijve waren gelegerd, deden zij strooptochten tot in Petegem, alwaar niet alleen de paarden en koeien, maar zelfs de huisraad en mondbehoefsten der landelijke bevolking gestolen werden. Het jaar te voren, omtrent het einde der maand Mei, was de gemeente ook door de te Deinze legerende Franschen uitgebuit.

Het laatste vijandelijke bezoek had plaats omtrent het midden der maand December 1708; toen rukte hier 't groote leger der Franschen, dat van Rijsel naar Gent trok, binnen, en plunderde het dorp om zoo te zeggen naakt.

Ten slotte zij hier gemeld, dat in den « beloken tijd, » op 't laatst der vorige eeuw, de kerk van Petegem gesloten, en weleens tot krijgsmagazijn gebruikt werd.

IV.

KERK VAN PETEGEM. — De kerk dezer parochie, die op het grondgebied van Deinze staat sedert de aanhechting van Petegem-binnen bij genoemde stad, en bijgevolg zoowel voor de St.-Martens-parochie van Deinze, als voor Petegem-buiten dient, is toegewijd aan St. Marten en St. Antoon. Laatstgenoemde is ook de schutsheilige der gemeente.

Het altaar- of begeevingsrecht der kerk behoorde sedert het jaar 1447 aan de abdij van Drongen, welke daarmede door den bisschop van Doornik begiftigd werd. Het kerkgebouw, gelijk zoo menig ander aan den boord der Leie, was zeer oud, doch op versecheidene tijdstippen, ongelukkiglijk zonder smaak of kunst gewijzigd. Van 't oude gebouw bleef alleen de toren over, aan welken men, onder de openingen, nog sporen van spitsbogen aantreft. In 1616 moet er eene groote herstelling aan de kerk plaats gehad hebben, daar wij in de archieven melding gemaakt vinden van eene overeenkomst tusschen het kerkbestuur en den vóór den officiaal van Gent betrokken abt van Drongen, bij welke overeenkomst gemelde prelaat verplicht werd eene som van 500 gulden te betalen voor de herstelling der kerk, onverminderd het bekostigen der groote « gheloesveynstere inden hooghen choor. » Zeven jaren later werden de twee zijkooren gebouwd (1), en in 1662 hadden andere belangrijke werken plaats, voor welke de hoogpunters en vrijsheren der kastelnij van Kortrijk eenen onderstand van 100 gulden verleenden.

(1) « Item betaelt Kaerel Tuytschaevere ende Nicolaes Bary, temmerlieden van huerl. stylle, ter causen van dat sy upghemaeckt hebben twee cooren ende eenen cleenen choor in de kereke van Peteghem. . . . iii^e lxxviii lib. gr. »
(*Kerkrekening van 1625.*)

Tegenwoordig is het onderhoud der kerk (groote herstellingen) ten laste van Petegem, voor 2/3, en van Deinze, voor 1/3.

De zijbeuken jaarteekenen van 1772. Eindelijk in 1850 werd de kerk van aan den toren tot het tegenwoordige koor vergroot, en de vormlooze vontkapel gebouwd. Toen vernietigde men ook de ogivale bogen, verving die door ronde, en maakte de pijlers rond; in één woord, het gebouw werd gewijzigd zooals men 't heden ziet, namelijk zonder smaak, en vooral zonder de minste verhouding tusschen de onderscheidene deelen.

De kerk heeft drie altaren. Het hoofdaltaar is versierd door eene oude schilderij, die eene kopie naar RUBENS schijnt te zijn, en de *Besnijdenis* voorstelt. Dit tafereel verraadt eene tamelijk knappe hand, doch is ongelukkiglijk geschonden en zal denkelijk niet goed hersteld worden. Op den muur van het koor, dat licht ontvangt door twee vensters, ziet men de geschilderde afbeelding der twee kerkpatronen, terwijl aan den ingang des koors de beelden van *St. Jozef* en van den *H. Antoon van Padua*, het eerstgemelde in hout, worden aangetroffen.

Het O.-L.-Vrouwaltaar prijkt met eene schilderij van PICQUÉ, van Deinze : de *H. Maria, op den wereldbol gesteund, en het kind Jezus voorstellende* (1849). Dit tafereel, onder opzicht van teekening verdienstelijk, laat voor de opvatting en voor 't koloriet te wenschen. Ook de schilderij van 't altaar des H. Antonius is van denzelfden kunstenaar (1842); zij stelt den heiligen heremiet voor, *eenen overleden jongeling tot het leven terugroepende*, en is, hoewel ook zwak van koloriet, beter van stijl dan de vorig genoemde.

Al het beeldhouwwerk dezer kerk behoort tot de XVIIIe eeuw. De doksaal en de biechtstoelen werden vervaardigd door eenen Brugschen schrijnwerker, met name CADER, die omtrent 1780 in deze gemeente gevestigd was. De predikstoel is zeer gemeen; hij vervangt eenen andere, welke in 1625 werd gemaakt door zekeren DE VRIESE, die het jaar nadien eenen eersten, en in 1626 eenen tweeden biechtstoel leverde (1).

(1) « Item betaelt Mattheys de Vriese, schrijnwerkere van zijnen stijlle, over 't maecken vanden biechtstoel in de kerecke van Peteghem lv p. gr. »
(*Kerkrekening.*)

De oude communiebank is verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een slag van ijzeren hek. De afsluiting der vontkapel, in eikenhout, is goed gesneden, alsmede eene aan den muur hangende kas, dienende voor de broederschap van St.-Antoon. De disch, of de bank der armmeesters, dagteekent van de XVIIe eeuw, maar is geheel geschonden. In de vontkapel ziet men overblijfselen van eene reliquiekas van St.-Antoon, in verguld hout en in rocaille, goed bewerkt, doch in erbarmelijken toestand.

De orgelkas is bekroond door een beeld van *St. Marten*, te paard, dat niets beteekent. Het orgel, vervaardigd door VAN PETEGEM, komt uit de voormalige priorij van Melle. Een ander oud beeld, vastgehecht aan eenen der steunpilaren van den toren, is beter: het is in hout, en stelt *St. Sebastiaan* voor, op 't oogeblik, dat hij, drie schichten in de borst ontvangen hebbende, den marteldood sterft.

Vroeger moet de kerk van Petegem niet alleen schoon, maar ook rijk geweest zijn. Wij weten immers, dat er in 1566 door de Geuzen niet min dan acht altaartafelen werden vernield, en dat de koster den beeldenbrekers verzocht, de glasramen te sparen, die waarschijnlijk van prachtig schilderwerk waren voorzien. De omstandigheid, dat de anders onverbiddelijke Geuzen het verzoek des koster inwilligden, laat toe te onderstellen, dat die ramen inderdaad iets buitengewoons moesten zijn.

In 1632 werd de kerk beroofd van al hare kostbaarheden⁽¹⁾, en 't was eerst in 1683, dat er eene nieuwe zilveren remonstrans werd gekocht van Jacob van Hoorebeke, zilversmid te Gent, voor de som van 16 pond groote.

Eene koperen offerschaal van 1466 (dit cijfer is er zesmaal op herhaald, met het monogram: I. A. R.) benevens eenige

(1) * Item betaelt aen eenen expresse, gaende naer Haudenaerde als de kereke gherooft was....

* Item betaelt an eenen knecht vanden silversmet, die rondtginck advertentie doende naer het kerekegoet, dat berooft was.... *

(*Kerkrekening van 1632-1635.*)

oude priestergewaden, is 't eenigste, wat er van het vroegere kerkgerief nog overblijft. In de laatste jaren werden er rijke priestergewaden gekocht, namelijk eene geborduurde koorkap, kazuifel en tunicken, vervaardigd door BUYEXS, van Gent. Het antependium van 't altaar van St. Antoon, in oud zilverlaken, is uitmuntend gewerkt : het dagteekent van 1822; maar schooner nog is een rood antependium, verrijkt met goudborduurself, in den stijl der XVIIIe eeuw, en dat de som van 1,600 gulden heeft gekost. Onder verscheidene schoone oude kazuifels bemerkt men er eene in rood fluweel, waarvan het in goud geborduurde kruis prachtig van teekening is; ongelukkiglijk is het verre versleten. Eene albe, voorzien met eenen kant van 70 centimeters, is gelukkiglijk aan de begeerlijkheid der opkoopters ontsnapt. Vermelden wij, eindelijk, nog een schoon gebonden misseboek met zilveren platen en hoeken, dat der meergemelde broederschap van St. Antoon toebehoort en van 1822 dagteekent.

De kapelnij van O. L. Vrouw bestond reeds van vóór 1560, op welk tijdstip zij door den bisschop van Doornik werd goedgekeurd. Zij was belast met twee missen in de week, en bracht den kapelaan destijds 16 pond Vlaamsch op. De begever was de bisschop van Doornik.

De broederschap van St. Antoon werd volgens VAN DEN ABEELE eerst in de tweede helft der XVIIe eeuw tot stand gebracht. Dit is eene dwaling : zij bloeide reeds in de XVIe eeuw, en had toen verscheidene goederen en renten. Denklijk zal zij in den tijd der religieberoerten te niet gegaan en hare bezitting vervreemd geraakt zijn; wat er van zij, den 2 October 1665 verkreeg de pastoor Willem Jacobs, van den kanunnik Gellemans, penitencier des kapittels van St.-Baafs, te Gent, eene reliquie van St. Antoon, « om aldaer geëert te worden tot troost van alle gheloovighe; » ende heeft daertoe oock besorcht het consent ende approbatie « vande seer eerwaardighe heeren vicarissen generael van het « bisdom van Ghendt (1). » Pastoor Jacobs trachtte alsdan de

(1) Overgeschreven uit het oudste register der broederschap.

te niet gegane broederschap herop te wekken, doch het was slechts zijn opvolger, die daarin gelukken mocht, terwijl paus Clemens XI den 25 December 1717 eene inrichtingsbulle verleende. Uit de *Reghels*, door pastoor Jacob van Gyseghem opgesteld, zien wij, dat geen gildebroeder werd aanvaard onder de achttien jaren; dat de broederschap niet meer dan 15 leden tellen mocht, en dat ieder lid verplicht was, op boet, op de vier hoogtijden, op H.-Sacramentsfeest, den dag van St.-Antoonsprocessie, op 't feest der Kerkwijding en dat van St. Antoon, in de kerk te verschijnen, voorzien van eene waskaars. Den tweeden Zondag elke maand werd er op 't altaar des patroons eene mis gezongen, en de broederschap genoot bij 't huwelijk of het overlijden van een lid de som van drie schellingen, bestemd tot versiering van het altaar. Was een lid der broederschap gestorven, zijne medebroeders waren gehouden de begrafenis en uitvaart bij te wonen. De deken werd alle twee jaren gekozen. Elk nieuw lid stortte in de gildekas eene som van 14 stuivers, voor welke er, na zijn overlijden, aan 't altaar van St.-Antoon eene mis gelezen werd, welke insgelijks door de medeleden moest bijgewoond worden. Het bedrag der boeten diende uitsluitelijk tot versiering van 't altaar.

Een geschil, in 1845 onder de leden en het gildebestuur opgerezen, had tot gevolg, dat Mgr. Delebecque den 28 Juli van gemeld jaar nieuwe verordeningen, in twaalf artikelen verrat, voorschreef, terwijl kort nadien de broederschap, van haren kant, een nieuw reglement in voege bracht. Nieuwe moeilijkheden opgerezen zijnde, werd de vereeniging in 1860 ontbonden, doch eenige jaren later door eene andere met denzelfden titel en hetzelfde doel vervangen.

Vanouds was St. Antoon hier in groote vereering; op zijnen feestdag was er eene groote begankenis, en de processie, die te zijner eere uitging, werd vergezeld door de burgerlijke gilden (1).

(1) * Item betaelt aen Jacques van der Meeren, de somme van xx schellingen grooten ende dat van leveringhe van twee halve tonne bier aen de schutters up den ommeganc over de jaeren 1661 en 1662. * (*Kerkrekening*.)

In den aanvang der XVIIe eeuw ging er te Petegem ook eene processie uit op Sinksen, welke opgeluisterd werd door muziek en zang. In die van 1613, namelijk, reden ruiters en triomfwagens.

De broederschap van 't H. Sacrament werd ingericht door den bisschop van Gent, den 1 December 1735.

Vroeger was de kerk van Petegem tamelijk rijk aan inkomsten. In 't midden der XVIIe eeuw bedroeg de jaarlijksche som der ontvangsten tot ruim 675 pond. Verscheidene grondgoederen werden ten behoeve der kerk in de vorige eeuw, onder andere in 1754, verkocht. In 1787 had de kerk een inkomen van 141 pond 7 schellingen 2 grooten; de kerk, 72 pond 15 schellingen 2 grooten; de H.-Geestdisch, 787 gulden 12 stuivers.

Het kerkarchief is niet onbelangrijk; wij troffen het aan ten huize van den heer gemeentesecretaris van Petegem, en doorbladerden er de kerkrekeningen van 1598 tot omtrent het einde der XVIIe eeuw, mits enkele leemten; Armenrekeningen der XVIIe eeuw, de kerkrekeningen van Zeevergem van 1610 tot 1625, enz. Wenschelijk ware het, dat deze documenten naar de kerk of de pastorijs werden teruggebracht.

Er hangen in den toren twee klokken, die de volgende opschriften dragen :

S. MARTINO IN DUNSA PETEGHEM, DONIS PAROCHIANORUM
ET NUMMIS ECCLESIE FUSA AD HANC PER TINEO. ÆDITIMI
AUG^{us} DE CLERCQ, PRÆSES PATRINUS J.-F. AMPE PASTOR,
IS^{to} VAN EECHAUTE THESAURARIUS, J.-B. PROVOST, J.-B.
DE MULDER, CAM. VAN EECHAUTE, J.-G. VAN DE VELDE,
BURGIMAGISTER. MATRINA VIDUA PH.-FERDⁱ VAN EECHAUTE.
ANDREAS-LUDOVICUS VAN AERSCHODT-VAN DEN GHEYN.
ME FUDIT LOVANI ANNO 1837.

—
MYN NAEM IS AUGUSTYN; DOOR H. DE CLERCQ GEGEVEN,
OM ALS IK LUYDEN ZAL, DE GIFT TE DOEN ERLEVEN.
A.-L. VAN AERSCHODT-VAN DEN GHEYN ME FUDIT LOVANI
1847.

De grafzerken dezer kerk, die belangrijke opschriften hadden, zijn verdwenen. Tot deze behoorde de steen van wit en blauw marmer, met wapenblazoenen en de volgende aanduiding :

D. O. M. Vrye sepulture van Jo^r Joos de Schietere, filius Jans, heere van Maelstaple, Hauweelschen, Avegheers, etc., eersten hoogpointer vande casselrye van Cortrycke, overleden den 6 April 1624. Ende van vrouwe Petronille, f^e Jan Damman, heere van Oomberghe, Warnoise, etc., syne ghesnede, overleden den 23 Mars 1644; hebben ghefondeert in dese kerke viii messen, met uytdceelinghe van proeven voor den armen (1).

Op 't kerkhof ziet men nog den grafsteen van Frans-Bernaard Ottevere en zijne dochter Joanna-Maria, barones van Catus.

De meeste pastoors van Petegem werden aangesteld door den abt van Drongen, die hier eene bijzondere proosdij van zijn sticht schijnt gehad te hebben, alsmede eene refuge of wijkplaats. Bestond dit misschien vóór 't midden der XVIIe eeuw, in 't kasteel, genaamd het *Nieuwgoed*, dat, gelijk wij in het tweede hoofdstuk gezien hebben, door de abdij aan Joost de Schietere, heer van Maalstapel en kastelein van Kortrijk, in leen werd gegeven? Verscheidene schrijvers, onder andere de eerweerde heer J.-B. LAVAUT, die ons eenige handschriftelijke nota's over Petegem mededeelde, maken gewag van die berichten, welke wij in geene oude documenten hebben vermeld gevonden.

De pastorij werd herbouwd in 1681 en in 1861.

De pastoor werd vroeger betaald door de groote tiendeheffers in Petegem, namelijk de abdij van Drongen en de kapittels van Doornik en Kassel. Volgens DE CASTILLON trok de pastoor jaarlijks

(1) Een ander Hs. geeft de volgende variante van dit opschrift :

• Hier ligt begraven j^r Joos de Schietere, f^e Jan, heere van Mallestapele, Hauwelschen, Avegiers, en eerste hoogpointer vande casselrye van Cortrycke, overleden den 6 April 1624, en van vrouwe Petronilla Damman, f^e Jan, heere van Oomberghen, Waermaise, etc., syne ghesnede, overleden den 16 7de 1637, hebbende ghefondeert in dese kerke vier eeuwige missen met uytdceeling van broot aen den aermen. »

van de abdij de som van 43 pond Vlaamsch, van 't kapittel van Doornik 12 pond, en van dat van Kassel 4 pond 3 stuivers 4 deniers. Hij genoot ook al de offers en bewoonde een lastenvrij huis.

De koster werd, evenals de pastoor, door den prelaat van Drongen aangesteld, en trok van dezen jaarlijks 6 pond Vlaamsch; de kerkraad gaf hem 27 gulden, voor welke som hij evenwel het missebrood, het loover ter versiering der kerk, op de feestdagen, en de vaagborstels moest leveren. Bovendien was hij verplicht voor de gemelde som verscheidene jaargetijden te zingen, en gedurende de novene van St. Antoon te zegenen met de reliquie van dien heilige (1).

In een verslag, omtrent het laatste der vorige eeuw op last der regeering opgemaakt, wordt gezegd, dat Petegem eene « door-mengelde prochie » is, « alsoo er 608 ingesetene onderhoorig « zijn aen de parochiale kerkce van St.-Martens, binnen Deynse, « ende 67 aen de parochiale kerkce van Nazareth. »

Pastors van Petegem.

<i>Gerulphus, pbr. de Peteghem</i>	1291
Gerulf*** (<i>geen monnik van Drongen</i>)	1387
Gillis Pieters.	1487
Lieven van der Meeren.	1557
Roeland de Spina	1536
Thomas Saillie	1537
Laurens Goethals	1599
Willem van den Bogaerde.	1620
Cernelis Berckelaer.	1624

(1) VAN DEN ABELE, *Geschiedenis der stad Deinze*.

Christoffel Morrenus	1655
Willebrord Huybens	1647
Jan van de Velde	1649
Willem Jacobs	1650
Jacob van Gyseghem	1685
Jacob Wyme.	1709
Godfried de Roovere	1711
F. Schepens	1714
F.-P. de Caesemaker	1715
J.-M. Charles	1722
F.-Ph. Martens	1724
F.-Norb. Quiryssens	1749
S.-G. van Herzele	1775
F.-G. Bauwens	1776
F.-A. de Coninek	1781
F.-E. Bottelier , . . .	1795
B. Bultens	1815
Karel van den Driessche	1824
J.-F. Ampe	1827
P. Maesfrancx	1858

V.

GILDEN. — Oudtijds waren er te Petegem verscheidene gilden, onder andere eene vereeniging van rederijkers en schutters. Eerst-gemelde bestond reeds omtrent het eerste vierde der XVe eeuw, en is bekend als toen geestelijke spelen te hebben uitgevoerd. Daar Petegem-binnen, waar de rederijkers schijnen gevestigd en werkzaam geweest te zijn, reeds van in de tweede helft der XVe eeuw tot het grondgebied der stad Deinze behoorde, zal het historick dezer vereeniging, alsmede dat der boogschutters, beter op zijne plaats staan in onze geschiedenis der stad Deinze.

VI.

VERDIENSTELIJK MAN, TE PETEGEM GEBOREN. — KAREL-FELIX VAN QUICKENBORNE, katholieke geloofszending. Deze moedige priester, die de leer van Christus en het licht der beschaving heeft gebracht in 't midden van talrijke Indiaansche volksstammen, werd te Petegem den 21 Januari 1788 geboren. Toen hij priester gewijd was, vervulde hij gedurende vier jaren eenen leeraarstoel in 't klein Seminarie van Roeselare, en werd nadien onderpastoor te St.-Denijs, bij Kortrijk. Den 14 April 1815 in de orde der Jezuiten getreden, vertrok hij drie jaren later naar Amerika, om er den Osagen, den Sioux, den Kickapoos, den Pottowatomies en andere Indiaansche volksstammen, ten westen van den Missouri gevestigd, de leer van den Godmensch te verkondigen. Het verhaal van 's mans apostolische werkzaamheden kan men aantreffen in verscheidene zijner brieven, opgenomen in de *Annalen tot voortplanting des Geloofs* (1), alsmede in een schrijven aan den *Amico d'Italia, miscellanea morale di lettere, scienze ed arti* (XVIe deel, 1829). Aan VAN QUICKENBORNE is de zending van den Missouri hare voornaamste instellingen verschuldigd. Driemaal bezocht hij de Osagen, en doorreisde verscheidene malen de onafzienbare streken ten noordwesten van den Missouri, overal kerken en scholen oprichtende, en met eigene hand tot den bouw medewerkende. Het waren de opperhoofden der Kickapoos en Pottowatomies zelf, die VAN QUICKENBORNE kwamen verzoeken eenen katholieken priester, en bij voorkeur, hem zelf, te mogen ontvangen, aan welk verzoek hij voldeed. Zijn apostel-

(1) Namelijk in het 2^e deel : bl. 396-399; 401-403; in het 3^e deel, bl. 512-515; in het 4^e deel, bl. 572-589; 590-593; in het 9^e deel, bl. 88-103; in het 10^e deel, bl. 129-146.

schap, doorzaaid met moeilijkheden van alle slag, veelal in ellende en ontbering doorgeworsteld, duurde niet min dan twintig jaren. In de maand Augusti 1857 ziek geworden, kwam men hem op zekeren dag berichten, dat ergens een Christen in stervensnood zijne geestelijke hulp behoefde. Hoewel reeds door den dood geteekend, deed VAN QUICKENBORNE zich op eenen wagen leggen en bij den stervende voeren, wiens laatste oogenblikken en overgang tot het onsterfelijke leven hij verzachtte. Nauwelijks was de moedvolle zendeling ten zijnent teruggekeerd, of hij bezweek (17 Augusti 1857), zoodat men van hem wel zeggen mag, dat hij zijne verhevene roeping « tot het uiterste » heeft vervuld.